

Etnologen Beatriz Lindqvist undersöker i bidraget *An Arena for Contested Identities. National Identity and Ethnic Diversity in Latvian Schools* den aktuella situationen i de lettiska skolorna. Undersökningen syftar till att belysa två problemfält: dels hur den diskursiva konstruktionen av lettiska och ryska identiteter artikulerades i det offentliga samtalet, dels hur lärare, skolrektorer och utbildare hanterade nationell identitet och etniska skillnader (lettiska resp. ryska) i skolorna. Genom en rad intervjuer belyses både de etniska letternas och ryssarnas situation. Deras attityder och tillbakablick på förhållandena under sovjetssystemet är ett dominerande tema i samtalen. Beatriz Lindqvist konstaterar att kritiken mot sovjetssystemet tycks vara närvarande hela tiden, direkt artikulerat, eller som en envist antydd underförstådd kritik. Den nya lettiska identiteten formas på så sätt i kontrast till den gamla sovjetiska. Berättelser om deportationerna av oliktänkande och andra former av förföljelser under sovjettiden har utvecklats till en särskild genre, s. k. *briesmu stāsti* (skräckhistorier). Även de letter som inte drabbades av direkta förföljelser upplevde sig leva i en slags *mental exil* under sovjettiden.

Av intervjuerna att döma verkar lösningen på den faktiska dubbla etnicitetens problem vara att tillämpa tvåspråkighet i skolorna, även om två mycket olika förhållningssätt artikuleras av de intervjuade personerna. Några av de intervjuade, bl.a. en expert från "statens språkcentrum", artikulerade tydligt att den ryska befolkningen är totalt olik den lettiska. Ryssarna är odemokratiska och despotiska, vi lever i helt olika världar, våra ord och begrepp, språket, bär helt olika meningar och betydelser. Vi letter befinner oss inte i någon "mental närhet" till dem. Integrationen kommer att vara en mycket långsam process i dagens Lettland med dess talrika "ryska" befolkning. Medan andra, t.ex. läroboksförfattare till tvåspråkiga media konstaterar att ryssarna finns här, de är en del av vårt samhälle och ska välkomnas, accepteras och inkluderas. De ska vara med i formandet av vårt demokratiska samhälle. Deras arbete och kunskaper behövs och ryssarna utgör en viktig del av vår befolkning.

Attityderna hos den rysktalande delen av befolkningen är inte heller entydigt för tvåspråkighet. Negativa uttalanden om det lettiska språket förekommer och ett ifrågasättande av nödvändigheten av att lära sig lettiska. Tydligast artikuleras dessa motsättningar i talet om lettiskan som ett undermåligt och underordnat språk – ett hundlikt språk!

Sammanfattningsvis kan konstateras att antologin ger insikter i den lettiska etniska problematik – både den historiska och nutida – som en nation, ett land, som under historiens lopp varit koloniserat, har att brottas med. Några kritiska synpunkter, eller snarare önskemål, är att det hade varit mycket upplysningsfullt med några kartor som kunde orienterat läsaren om vilka territorier som har betraktats som lettiska över tid, dvs. *rummets betydelse* för identitet och etnicitet borde ha lyfts fram ytterligare. Antologin undersöker nationsbyggande och etnicitet huvudsakligen utifrån de moderna perspektiv där *nation – (folk)kultur – språk* står i centrum. Den äldre forskningstraditionen där *nation – stat – jurisdiktion – religion* har varit centrala faktorer har följaktligen tonats ned. Fortfarande hade det ändå varit intressant att i en sammanfattande analys försöka knyta ihop dessa problemfält på ett tydligare sätt.

Författarna har valt att framförallt behandla utbildning, skolor och språkets betydelse utförligt. Låt vara att den aspekten som en grund för utvecklande av en nationell identitet är den viktigaste, men samtidigt saknar jag rudimentära men ändå viktiga kunskaper om landets näringsliv och ekonomi av idag. Är letterna fortfarande bönder och vad gör alla ryssar nuförtiden i Lettland? Vilka är de dominerande yrkena? Vilka ekonomiska resurser besitter landet, och är dessa på något sätt identitetsskapande i sig? Kulturella uttryck, språk, utbildning och skolornas betydelse kan ju ha blivit något överbetonade i antologin. Det är dock något som förefaller naturligt när humanister har haft förmånen att på djupet penetrera aktuella etniska och nationella frågeställningar.

Kerstin Sundberg, Lund

Kunskapsamhällets marknad. Markus Idvall & Fredrik Schoug (red.). Studentlitteratur, Lund 2003. 187 s. ISBN 91-44-03005-3.

Ett vanligt påstående i internationell human- och samhällsvetenskaplig forskning är att mänskligheten har lämnat det moderna industrisamhällets epok någon gång under 1980-talet och trätt in i en ny era. Detta nya skede har fått bära många namn, men den kanske vanligaste beteckningen i både inom- och utomvetenskapliga sammanhang är *kunskapsamhälle*. Om några av de praktiska konsekvenserna av denna genomgripande transformation har ett lag Lundaetnologer skrivit en intressant bok.

Det är en publikation som bör mana många till eftertanke, inte minst den vetenskapliga praktikens utövare. I inledningen klargör en av de två redaktörerna, Fredrik Schoug, vad som sägs känneteckna detta *kunskapssamhälle* och vad statliga myndigheter, kommuner och näringsliv vidtagit för åtgärder för att anpassa rikets medborgare till den nya situationen. En grundtanke bakom visioner, statliga utredningar och konkreta insatser är nämligen att befolkningen inte är mogen för uppgiften. För att folket ska komma i takt med utvecklingen krävs en kulturell omprogrammering. Nyckeltermerna i denna process är givetvis *kunskap* och *kompetens*.

Titeln på boken "Kunskapssamhällets *marknad*" (min kurs.) bör inledningsvis också kommenteras. Tillägget *marknad* hänvisar till en av skriftens mer centrala röda trådar. Den linjen spinns kring en vanlig tes om att vad som framför allt utmärker detta nya samhällstillstånd är marknadsekonomins kolonisering av allt fler områden i samhällslivet, sfärer och arenor som tidigare har stått utanför profitinriktad rationalitetstänkande, varufiering och kommersialisering. Detta är teman som återkommer i antologins samtliga bidrag och som spänner över fälten arbetsmarknaden, utbildningssystemet och näringslivet. Ledordet i detta sammanhang är *den nya ekonomin* som hänger intimt samman med ropan efter kunskap, kompetens och livslångt lärande. Dessa kvaliteter eftersöks av den nya ekonomiska ordningen av två skäl: dels eftersom framtidens jobb kommer att kräva kvalificerade kunskaper, dels då den framtida produktionen i hög utsträckning kommer att bestå av immateriella ting: idéer, kunskaper och specifika kompetenser, t.ex. informationsteknik och bioteknik. Eftersom kunskaper införlivas som varor i enlighet med den marknadsekonomiska logiken blir de med viss nödvändighet snabbt föråldrade. Ekonomisk tillväxt kräver snabb omsättning på området, vilket betyder att människor måste vara flexibla och förändringsbenägna. De nödgas vara beredda att ständigt lära om och tänka nytt.

Den globala kapitalismen, som via den nyliberala politikens segertåg under 1980- och 90-talen opererar tämligen fritt över nationalstaternas gränser, har alltså gett västvärldens medborgare nya roller i den världsspännande arbetsdelningen. När de okvalificerade uppgifterna allt mer utlokaliseras till låglöneländer framstår hög utbildning som det enda möjliga alternativet för den inhemska befolkningen att få arbete. När industrijobben försvinner måste Sverige istället konkurrera på området för forskning och utbildning. Ska företag stanna i Sverige så är det inom affärsgrenar med den inriktningen

som landet måste bli konkurrenskraftigt. Detta ställer naturligtvis höga krav på utbildningssystem och forskning, bl.a. därav politikernas breda satsning på många och nya högskolor i landet under 1990-talet. Den utvecklingen har samtidigt inneburit att utbildning och kompetens har kommit att sammanflätas med ekonomins språkbruk och mentalitet. Statsmakter och näringsliv förväntar sig utdelning av främst pekuniär art.

Karin Salomonsson skriver i kapitlet "Kompetensindustrin" om den lukrativa och snabbt expanderande branschen av kompetensutvecklingsföretag som under 1990-talet vuxit fram i spåren av det som i skilda sammanhang har kallats "Kunskapslyftet". Under sökordet "kompetensutveckling" i de rikstäckande Gula Sidornas företagsregister har Salomonsson kunnat registrera hela 303 stycken, vilket visar det berättigade i att, som forskare på området gjort, tala om att det svenska arbetslivet drabbats av en "kompetensutvecklingspsykos". Dessa företag är förstas i sig goda exponenter för *den nya ekonomins* specifika affärsrörelser eftersom produkten är av den immateriella karaktären, nämligen rådgivning. De erbjuder vägledning för en uppgift som ytterst åligger den enskilde. Den som vill bli en vinnare på arbetsmarknaden måste själv ta ansvaret för att denne är ständigt "anställningsbar". Därför är det inte så mycket "nya kunskaper" som firmorna saluför utan snarare bruksanvisningar och dispositioner för livslångt lärande.

Grunden för dessa företags verksamhet är en föreställning om snabb omsättningshastighet vad gäller alla former av varor och produktionsinriktningar i *den nya ekonomin*. Ständigt nya kunskaper, därmed oupphörliga omläggningar av produktionen, kräver oavbruten förnyelse av de anställdas kompetens. Därför, konstaterar Salomonsson, är uppbrotsberedskapen avgörande kvalitet som måste internaliseras hos de individer som vill vara i takt med existensvillkoren i kunskapssamhället. På så sätt kan det hävdas att det som ger mening i livet är inte längre yrket, utan snarare karriären.

Ett påstående som kan sägas passa ganska väl för att förebygga eventuell oro när företag flyttar produktionen till låglöneländer av lönsamhetsskäl. Då är det tryggt att veta att det är karriären det gäller, inte enstaka (temporära) anställningar.

Kristina Gustavsson skriver utifrån ett pågående avhandlingsarbete om hur kunskapssamhällets nya skolpolitik under 1990-talet har påverkat måldokument och vardagsvillkor på en grundskola i en förort till Jönköping. Korrespondensen är tydlig mellan "kompetensutvecklingspsykosen" i arbetslivet och utbildningens

karaktär och inriktning på denna mellanstadieskola. Svensk skolpolitik under 90-talet har handlat om decentralisering av makt. De enskilda kommunerna har tagit över ansvaret. Tanken är att människor i närsamhället ska kunna få mer inflytande över undervisningens utformning. Idealet är att alla i den lokala omgivningen ska vara med och påverka, inte minst näringslivet. Lärarnas målsättning med undervisningen kan kortfattat beskrivas som att lära barnen att själva ta ansvar för sin egen kunskapsinhämtning. Pedagogiken bygger på devisen om att bildade blir vi bara om vi aktivt deltar i vår egen läroprocess. Vinnarna i kunskapsamhället blir alltså de som lär sig konsten att ta ansvar för sitt eget lärande och omlärande. Men Gustavsson visar att de vackra visionerna om individuell frigörelse och eget ansvarstagande för läroprocessen krackelerar på flera punkter när de konfronteras med verklighetens komplexitet. Kanske blir denna diskrepans särskilt tydlig p.g.a. skolans belägenhet i ett område med många invandrarfamiljer och människor med sociala problem. Gustavsson menar nämligen att den kompetens som efterfrågas inte är klass- och kulturmässigt neutral. Den har tydlig förankring i akademiska mönster, vilket betyder att ursprung och hemmiljö blir ytterst betydelsefulla för elevens möjlighet att lyckas. På så sätt blir "individens frigörelse" snarare en black om foten för dem som saknar det rätta kulturella kapitalet. Logiken, utifrån pedagogiken (den enda som formellt erbjuds), är ju att om individen misslyckas så är det också dennes ansvar. I kulisserna kamperar i denna studie, liksom i antologins övriga bidrag, Marknaden som styr och kontrollerar (med Staten som lydigt redskap) produktionen av detta människomaterial, som antingen blir passande kuggar i den flexibla ackumulationens maskineri, eller som, lämpligt nog, själva tar på sig ansvaret för svårigheten att göra sig gällande på framtidens arbetsmarknad.

Fredrik Schoug går vidare på utbildningsinstitutionslinjen med en diskussion kring den samhälleliga grunden för den aktuella debatt på kultursidorna som kommit att gå under beteckningen "Humanioras kris". Författaren för här, i vad som möjligen är antologins starkaste bidrag, en avancerad diskussion som är svår att sammanfatta. Kort kan sägas att den tes han driver är att "krisen" framför allt handlar om att akademins humaniora, som ingår i det finkulturella fältet, idag har blivit offer för marknadsmekanismernas expansion. I en jämförelse med 70-talets likartade debatt kring "kris" inom humanvetenskaperna citerar Schoug Perry Andersons träffande ord om att skillnaden ligger i att nu-

mera står finkulturen "... i förbund med det ekonomiska systemet istället för inta en fientlig hållning till det". Denna inordning i varuproduktionen hänger i sin tur samman med det som vi känner som uttryck för *postmodernismen*, nämligen den försvagade åtskillnaden mellan populärkultur och elitkultur. Den senare strömningen, som alltid har befunnit sig där, har i den processen fört med sig finkulturen in i den kommersialiserade världen. De humanister som talar om "kris", försvararna av det klassiska bildningsidealet, finner orsaken i bl.a. detta faktum; förlorad status och auktoritet till följd av populariseringen. (Dock – och det är bra att Schoug själv gör den reservationen – ur jämlikhetssynvinkel är detta förvisso ingen större tragedi.) Finkulturen har således förlorat något av det sociala distinktionsvärde som den hade när Pierre Bourdieu utvecklade sina teorier inom området på 1960-talet. Det gör inte hans teori förlegad, däremot empirin, menar Schoug i en elegant formulering. Den sociala strukturen är inte densamma, konstaterar han vidare. Det kulturella kapitalet har devalverats, men det har inte det ekonomiska, snarare tvärtom. Det innebär att näringslivsborgerkapets sociala företrädare har expanderat samtidigt som de intellektuella position har dalat. De har tvärtom allt mer kommit i beroendeställning till den ekonomiska eliten, vilket indirekt avspeglas i krisdebatten som företrädesvis handlar om att påtala brist på ekonomiska resurser. Det innebär att Daniel Bell hade fel när han i sina funderingar kring vad som skulle utmärka det *post-industriella samhället* förutsådde ett uppsving för "kunskapsklassen". Han missade nyliberalismens och den ekonomiska globaliseringens inverkan. På så vis har marknadsekonomin även koloniserat en av de starkaste anti-instrumentella bastionerna, den klassiska bildningens. Låt er alltså inte vilseledas av beteckningen "*kunskaps*samhälle", tolkar jag som en central uppmaning i Schougs tänkvärda samtidsbetraktelse.

Inte heller sjukhusen och den medicinska forskningen är längre några fredade platser för marknadskrafterna. Staten retirerar som finansär och in träder i allt större utsträckning kommersiella parter. Detta visar Markus Idvall i sitt bidrag om xenotransplantation, dvs. transplantation av organ från djur till människa. Det betyder att forskare måste uppträda i nya roller; antingen som egna företagare eller marknadsförare för den kunskap som förväntas produceras. Investeringar görs i den mån intressenten kan se en löande marknad för produkten, vilket betyder att profitintressen råder över människors reella medicinska behov. Avancerat vetande omvandlas till varor och forskaren måste, liksom alla entreprenörer,

vinna trovärdighet för sin kompetens och produkt för att få verksamheten finansierad. *Information* blir av stor vikt och Idvall skriver mycket och angeläget om begreppen *information* och *kunskap*, bl.a. med hänvisning till Manuel Castells diskussioner kring *informationens* funktion och plats i *den nya ekonomin*. Zenotransplantation har alla förutsättningar att betraktas som en lukrativ bransch för investerare, menar Idvall. Efterfrågan på transplanterade organ är långt större än tillgången. Genom att använda djur kommer man bort från den brännbara frågan om mänskliga organ. Dessutom finns det redan en passande kommersiell och industriell modell för verksamheten, nämligen slakterier (!).

En annan roll för forskaren som blir mer accentuerad genom inordningen i varusamhället är konkurrentens. Det gäller att komma först med ny kunskap och få patent på den. Denna jakt, som nu är globalt omfattande på ett annat sätt än tidigare, inbjuder till hemlighetsmakeri och förhindrar därmed den kollegiala öppenhet som är (eller var) idealet i forskarvärlden. Resultat publiceras inte förrän patent har erövrats.

Vi stannar kvar i det nya näringslivets värld i Robert Willims slutkapitel. Han skriver rappt och tankeväckande om den snabbhetskult som gripit producenter och konsumenter inom IT-branschen, denna *den nya ekonomins* paradexempel. Kunskap som färskvara diskuteras utifrån en granskning av uppgraderingstempot i det välkända (numera kanske ökända?) Internetkonstföretaget Framfab. För oss dagliga datoranvändare bjuds här på en del aha-upplevelser. En detalj värd att uppmärksamma är diskussionen kring "väntans" betydelse som drivmedel för datormarknaden. Det mänskliga framför datorn önskar sig är oupphörligt "flyt". Men som alla användare vet upplever vi ganska ofta irriterande dröjsmål. Vi konfronteras t.ex. med vad Willim kallar *responsfördröjningar*, dvs. den tid det tar mellan inmatning och respons på skärmen. Dessa enerverande stunder har högt kommersiellt värde för producenten. Väntan vid datorerna genererar nämligen en förväntan om att dessa tider av överksamhet ska elimineras – då, när den nya datortekniken anländer. Det är alltså av vikt att ständigt installera ofullkomlighet i de produkter som saluförs, som paradoxalt nog kan presenteras som (nästan) fulländade i reklamen. Det som anskaffas i nuet har en bäst-före-stämpel. Så snart ny teknik tas i bruk är man redan på väg mot en ny och bättre.

Det slår mig att "väntan" är något relativt. För hur ska "väntan" definieras? Det förefaller som det som idag utgörs av "väntetid" inte betecknades som sådan före

det hypersnabba elektroniska nätverkets uppbyggnad. Det som tidigare uppfattades som "omedelbart" ses idag kanske som "oönskad fördröjning"?

Sammantaget är detta en bok som ger en bred och djupgående inblick i *den nya ekonomins* och *kunskaps-samhällets* mer vardagsförankrade mekanismer och konsekvenser på centrala områden. Särskilt tilltalad är jag av den samhällskritiska intention som, om än inte explicit, genomsyrar flertalet av bidragen. Den typiskt etnologiska, ironiska distansen till studieobjektet är omisskännlig. Som läsare får vi vara med om en ganska skoningslös demaskering av vad som gömmer sig bakom de vackra fraserna om *kunskaps-samhället*. Framtidens samhälle besjungs som den individuella frihetens, men bakom orden lurar marknadskrafterna som i själva verket fostrar till konformitet i enlighet med marknadslogiken. Efter denna läsning blir jag än mer övertygad om att *det senkapitalistiska samhället* är en långt bättre benämning på den tid vi lever i.

Men det finns aspekter i boken som jag känner mig mindre tilltalad av och som möjligen beror på min egen placering i akademien. I baksidestexten kan vi läsa att en olycklig konsekvens av det s. k. *Kunskapslyftet* är en "devalvering av utbildningsmeriter". Jag vet inte riktigt hur jag ska förstå detta bekymmer. Hur kommer vi till rätta med den följden? Förordar författarna en nedbantning av den högre utbildningen? Ska små- och medelstora högskolor bort? Det är något ängsligt i den markeringen som får mig att tänka på att de kritiska rösterna härrör från ett gammalt, ärevärdigt universitet.

Själv verksam vid en av dessa nya högskolor kan jag ibland undra över var många av de intelligenta ungdomar som jag möter dagligen skulle ha varit om högskolan inte lokaliserats till Stockholms södra förorter? Ett stort antal hade sannolikt inte kommit på tanken att högre utbildning skulle vara en möjlig bana för dem om lärosätet inte placerats i närsamhället. Det är en av boendesegregationens dystra konsekvenser. Jag kan inte se någon vettig orsak till att inte försöka motverka sådana grunder för social uteslutning.

Här tvingas man också ställa frågan om *kunskaps-samhällets* reella existens. Författarna pendlar skickligt mellan retorik och verklighet men de blir oss egentligen svaret skyldiga. Kanske är det så att den framtida produktionen kommer att kräva allt mer av det vi kallar för "hög utbildning"? Med tanke på att enkla rutinuppgifter i industriproduktionen i allt högre grad exporteras till låglöneländer finns det mycket som talar för den utvecklingen. Eller är det bara högre arbetslöshetssiffror som

väntar? Men allt som kan anföras emot i form av maktens försåtliga syften och förbehåll i övrigt: Satsa på utbildning kan aldrig under några omständigheter vara fel.

Mats Lindqvist, Huddinge

Lena Wisaeus: *"Som berusad av din närhet..."*
En berättelse om Ellen von Hallwyl och Johnny Roosval. Carlsson Bokförlag, Stockholm
 2003. 291 s., ill. ISBN 91-7203-547-1.

Lena Wisaeus bok *"Som berusad av din närhet..."* är berättelsen om konstnärinnan Ellen Roosval (1867–1952), född riksgrevinna von Hallwyl och dotter till Wilhelmina von Hallwyl, kvinnan bakom Hallwylska palatset och instiftaren av den Hallwylska professuren i nordisk och jämförande folklivsforskning. Ellen var i sitt första äktenskap gift med militärattachén och sedermera kammarherren Henrik de Maré och fick tillsammans med honom sonen Rolf (långt senare känd som skaparen av Svenska baletten i Paris). I slutet av 1800-talet hade Rolf en informator vid namn Johnny Roosval (1879–1965), en ung och lovande konsthistoriker. Ellen, som var konstnärligt begåvad och intresserad av konsthistoria, umgicks flitigt med sonens lärare och det bar sig inte bättre än att de blev förälskade i varandra. När det visade sig vara något mer än en övergående romans och Ellen begärde skilsmässa från sin man, var societetskandalen ett faktum. Henrik pendlade mellan sorg och vrede och föräldrarna försköt i princip sin dotter, men Ellen stod på sig. I juni 1907 gifte hon sig med Johnny i Heliga Trefaldighetskyrkan i Uppsala och därmed påbörjades en ny fas i deras liv. Ellen blev fru Roosval med beskurna ekonomiska tillgångar jämfört med tidigare. (Grannarna lär med viss skadeglädje ha noterat att riksgrevinnan von Hallwyl nu själv fick gå ned med soporna på gården.) Så småningom blev emellertid Johnny professor vid Stockholms högskola och ekonomin tycks ha stabiliserats. Ellen försonades också vad det led med sina föräldrar, som kom att acceptera Johnny – en procedur som underlättades av hans utnämning till professor. Under äktenskapet med Johnny utvecklades och mognade Ellens konstnärskap och från att ursprungligen ha ägnat sig åt måleri övergick hon till att skulptera. Men i den svenska konsthistorien är hon fortfarande blott en fotnot. Herrskapet Roosval fick ett långt och bitvis stormigt äktenskap, som varade fram till Ellens död i april 1952. Detta är i korthet vad Lena Wisaeus bok handlar om.

Boken är inte en vetenskaplig studie utan snarare en bok som vänder sig till en större och kulturhistoriskt intresserad läsekrets och som sådan fungerar den utmärkt. Den är välskriven och de språkliga skönhetsfläckarna är få. Berättelsen är dessutom fylld av intresseskapande ingredienser: den handlar om kärlek, makt och hat, kvinnofrigörelse, konstnärlig utveckling och akademisk karriär, om kvinnan av börd och mannen av folket. Dessutom utspelar sig dramat under en omvälvande period i Sveriges och Europas historia. Vad mer kan man önska sig av en skildring av detta slag?

Huvudmaterialet består av Ellens brev till Johnny mellan åren 1902 och 1918 och det är till stor del Ellen som blir läsarens ciceron. Av Johnnys brev från samma period finns nämligen inte så många bevarade till eftervärlden. Wisaeus framhåller att det inte är någon heltäckande biografisk skildring hon försökt skriva utan att det i stället handlar om punktvisa nedslag i Ellens och Johnnys liv. Det är också tydligt att tyngdpunkten ligger på perioden kring sekelskiftet 1900 och fram till ca 1920, vilket givetvis sammanhänger med materialsituationen. Även om det är begripligt är det beklagligt, eftersom det leder till en viss slagsida i framställningen. De senare åren i makarna Roosvals liv blir inte lika detaljerat belysta som de första åren av deras relation.

"Som berusad av din närhet..." är fylld av utdrag ur framför allt Ellens brev, vilket ger läsaren en känsla av närhet och intimitet. Wisaeus har också i stort sett lyckats integrera utdrag ur breven med sin egen text, men inte alltid. Ibland är det svårt att veta om det är författaren eller Ellen som talar. Wisaeus kan också uppfattas som alltför citatglad emellanåt. Vissa upplysningar kan bibringras läsaren utan att man använder citatformen, som kan upplevas som aningen tröttande om den överutnyttjas. En brist är också att bokens illustrationer saknar närmare upplysningar om varifrån de hämtats. Ibland är det förmodligen privata bilder som använts, ibland kanske bilder från olika arkiv.

Vilka var de då, Ellen von Hallwyl och Johnny Roosval? Ellen var, som redan antytts, en på många sätt bortskämd överklasskvinna som sina privilegier till trots tycks ha känt sig förbisedd och övergiven av såväl sin mor som sin förste make. Hon var en världsvan och berest kvinna, som studerade måleri och skulptur i Berlin och Paris. Hon beskrivs som en mångfacetterad och stundom motsägelsefull person: frihetslängtande dockhustru, konstnärligt begåvad, varmt troende, kärleksfull, temperamentsfull, bortskämd, fåfång och ödmjuk.

Porträttet av Johnny är inte lika inträngande, men han